

Cirkusplakater

Det kongelige Biblioteks samling af materiale om cirkus er stadig voksende. Senest modtog biblioteket i foråret 1990 ikke mindre end 1.351 cirkusplakater indsamlet af Anders Enevig.

af Anders Enevig

Den 5. marts 1990 forærede jeg min samling af cirkusplakater til Det kongelige Bibliotek. Samlingen består af ca. 950 forskellige plakater for cirkus og dermed beslægtede folkelige forlystelser med artistoptræden.

Endvidere ca. 400 plakater for folkelige fester af enhver art med deltagelse af omrejsende tivolier: Byfester, børnehjælpsdage, høstfester, markeder, havnefester, ringriderfester, karnevals-fester osv. Den blandede landhandel giver et fantastisk billede af, hvordan danskerne festede i perioden fra anden verdenskrig til vor tid.

Samlingen af cirkusplakater dokumenterer naturligvis først og fremmest cirkushistorie, men den fortæller også om cirkusplakatens udvikling i 1900-årene som en naturlig følge af trykkeribranchens muligheder.

Cirkusplakatens størrelse og design hører uløseligt sammen med plakats funktion som massemedie. Hvis vi tager størrelsen først, så taler vi om et stykke papir med et vist format nedefter, men ingen begrænsning opefter. Af praktiske grunde må der være et mindstemål, og her har jeg lagt mig fast på formatet A3, ca. 30 cm x 42 cm. Jeg hænger mig dog ikke i et par centimeter, men har besluttet, at alle tryksager af 1-bladstypen under det format bliver arkiveret som løbesedler i et andet system.

Cirkusplakatens funktion er at bringe budskab om, at der kommer cirkus til byen. Det sker ved, at en iøjnefaldende plakat bliver klistret op på en telefonstolpe, et plankeværk, en husmur og lign. De fleste cirkus bruger nu om stunder specielle plader af krydsfiner eller lignende materiale med en påklistret plakat, der hænges op i stolper langs indfaldsvejene. Men i det øjeblik en plakat bliver sjasket til med klister på bagsiden, er den i princippet ude af sagaen som arkivmateriale. Hvis ikke en eller anden har sørget for af snappe et fotografi af den, mens den endnu fungerede som plakat. Jeg plejer at sige,

BENNEWAIS

SKANDINAVIENS STØRSTE
CIRKUS

RINGSTED

DYRSKULEPLADSEN

Premiere Lørdag d. 24. Maj Kl. 19

Søndag den 25. Maj Kl. 16 og 20

Kl. 16. Sæsonbilletter

Billetter: Forsælgningsstuen på R. 11

Telefon: 1541

Typisk plakate fra 1950'erne, tegnet af Oscar Knudsen.

at der findes ikke noget så umuligt at få fat på som en plakater fra i går. For den er væk. Ødelagt af regn, sol og blæst, hvis ikke den er flået ned eller overmalet af de allestedsnærværende vandaler.

Her må jeg bryde sammen og tilstå, at jeg selv har været en af de vandaler, der har forgrebet sig på mediet som sådan. Ikke så tit, men det er sket, at jeg i cirkushistoriens navn har reddet en plakater til samlingen, endnu inden cirkusforestillingen er blevet afviklet. Jeg kan så trøste cirkusdirektøren og mig selv med, at netop den plakater er den eneste, der nu bliver bevaret for efterverdenen og kan fortælle om den festlige begivenhed.

Det lyder så nemt, når jeg i overdragelsesbrevet kunne skrive: Samlingen er grundlagt ca. 1960, og materialet er indsamlet af mig, både her i landet og i udlandet, ved, at jeg personligt har opsøgt de artister, cirkus, trykkerier og andre, som måtte ligge inde med den slags plakater. Jeg har altså ikke systematisk byttet mig til cirkusplakater hos andre samlere, men har naturligvis heller ikke sagt nej, når jeg fik noget foræret. Opgaven har ikke altid været nem, men til gengæld har det været en spændende og lærerig syssel.

Min erfaring er, at det som regel er formålsløst at henvende sig til de store cirkusdirektører for at redde sæsonens plakater. Her må man have fat på reklamemanden. Jeg har også af og til været heldig at redde en stak plakater hos trykkerier, men jeg har været mest glad for de plakater, programmer, fotos og lignende, som jeg har fået foræret hos de gamle artister. De har med stolthed vist mig, hvor de i deres glansperiode stod på plakaten, enten med deres eget fremmedklingende kunstnernavn eller som deltager i den eller den berømte trup.

Artistik er øjeblikkets kunst i bogstaveligste forstand. For bortset fra navnet på plakaten, i det trykte program og højdepunktet måske fastholdt i en anmeldelse eller på et fotografi, så er dokumentationen for artistens kunst borte, når nummeret er slut. Og nu er de fleste danske cirkus også borte.

Derfor er der mange forhenværende artister, der med veneration og stolthed har gemt de gamle cirkusplakater, og mange har tillidsfuldt foræret dem til mig, for at jeg kunne give dem videre til Det kongelige Bibliotek, når tidens fylde kom. Jeg vil her benytte lejligheden til at udtrykke min taknemmelighed til alle giverne - ingen nævnt, ingen glemt - som har vist mig denne tillid.

Formålet med min plakatsamling, og det gælder også alt andet cirkusmateriale, som jeg har skrabet sammen i tidens løb, har udelukkende været at skrive om det. Og det er sket nu. Jeg har ikke samlet manisk blot for at samle. Jeg har bevidst holdt en følelsesmæssig kritisk distance til materialet ved allerede fra starten at erkende, at det ville være tåbeligt at satse på det fuldkomne og komplette med et emne, hvor der ifølge sagens natur ikke er faste

ANDREU RIVELS

LOS SUPER-PAYASOS ESPAÑOLES

Artist-litho forestillende klovnerne Andreu Rivals.

Bogtrykt plakat for et fremmed cirkus, 1909

CIRCUS
A. CINISELLI
Idag Søndag den 11. Juli 1909

2

Fest-Forestillinger
Kl. 4 Eftm. og Kl. 8 Aften.

Obs. Til Eftermiddagsforestillingen Kl. 4 betaler Voksne og Børn halve Priser til alle Pladser.
Billetpriserne til Eftermiddagsforestillingen Kl. 4 er:
Løge 1 Kr. 50 Ø. Parket 1 Kr. Tribune 1 Kr. I Plads 75 Ø. II. Plads 50 Ø. Galleri 25 Ø.

I begge Forestillinger
det samme kolossale Program
under Retledning af
alle ny engagerede Specialiteter.

Mr. Chester Dieck
„The World greatest Tric Cyclist“

Nyt *Dravee, Frisco & Kambo* NYT! *La Dame blanche* NYT!
komisk Jonglører udøvere af Lina Borrer.

Et Karneval i Circus hele **BALLETEN.**
Glimrende Dressur af Direktøren. Optræden af hele Personalet.

Billetpriserne er de sædvanlige. Billetter læses Circus Billetkontor tra Kl. 11 hele Dagen.
Billetsælger 3748.

holdepunkter nogen steder. Det siger jeg her for at slå fast, at man ikke skal forvente en komplet samling af cirkusplakater. Det er og bliver tilfældigt, hvad man kan redde af den slags materiale.

Designmæssigt taler man principielt om to slags cirkusplakater: Store plakater med flotte billeder på og de mere beskedne hængere, der også kaldes for håndklæder. Før i tiden lod enkelte kendte artister fremstille en plakat med det formål at sælge artistens nummer både til cirkusdirektørerne og til publikum. Den slags plakater kaldes for artist-lithos. Engang imellem faldt cirkusdirektøren for fristelsen til efter et katalog at købe en stak færdigtrykte plakater fra udenlandske trykkerier, hvis han var kommet for sent på den med en plakat fra det hjemlige trykkeri. Den slags plakater kalder cirkusfolk for lager-lithos. Samlingen indeholder også enkelte eksemplarer af den slags.

Anbefalet af over 800 danske Lærere! **Zoologisk** Alle bør se! Kun faa Dage!

Vandre-Udstilling

ankommer hertil _____ med eget Automobil
 Transport Tog og kan beses
 dag d. _____ dag d. _____ dag d. _____
 Hverdage fra Kl. _____ Søndage fra Kl. 4.

Samlingen omfatter ca. 60 levende

Vilde Dyr

Bjørne & Bjørneunger, Ulve, Kæmpe Kvæler, Slanger,
 Krokodiller, Sjakaler, Kæmpe-Rovfugle, Aber m. m.

Optræden med Slangerne og Krokodillerne hver halve Time.
 Dresserede Aber hver halve Time.

Rovdyrene fodres Kl. 8.

Dyrene må kun fodres med
 Brød, Frugt og Nødder.

Det er forbudt at gaa indenfor Abspærringen samt at drille Dyrene.

Billetpriser: 1 Kr. for Voksne, 50 Øre for Børn, ingen Skat.

H. Hutzelsider, A. Hutzelsider.

Plakat for omrejsende menageri. Den slags forretninger hører fortiden til.

Som yderligere forbrugervejledning kan det oplyses, at den interesserede vil kunne finde plakater fra følgende danske cirkus: Benneweis, Schumann, Schmidt, Bruun, Mundeling, Moreno, Mieke, Belli, Dannebrog, Daniels, Arena og fra en snes andre cirkus af ældre dato. Der er også plakater fra omrejsende menagerier i samlingen. Det udenlandske materiale er spredt ud over hele Europa, incl. det gamle Rusland før revolutionen. Og ser vi lidt bredere på indholdet, så indeholder samlingen:

1. Danske plakater for cirkus, artister, menagerier, omrejsende shows og tivolier samt for varietéer og stationære forlystelsesparker. I alt 605 stk. Diasfotograferet i farver til nr. 576.
2. Nordiske cirkusplakater. I alt 79 stk. Diasfotograferet i farver til nr. 18.
3. Udenlandske cirkus- og varietéplakater samt artist-lithos. I alt 190 stk. Diasfotograferet i farver til nr. 56.
4. Originaltegninger, udkast og prøvetryk til cirkusplakater mv. - bilagt relevante trykte plakater. I alt 26 stk.

5. Plakater vedrørende musikalsk klovn Alex Schumilevski. I alt 21 stk.
6. Eksempler på uægte cirkusplakater mv., kaldet pseudo-plakater: Kunstplakater fra Polen, turistplakat fra Palma de Mallorca og souvenirplakater fra amerikansk cirkusmuseum. I alt 14 stk.
7. Plakater vedrørende forskellige fester og underholdning af enhver kategori, omrejsende tivoli forretninger og stationære forlystelsesparker som for eksempel Tivoli i København, Dyrehavsbakken mv. samt komparativt materiale fra udlandet. I alt 416 stk.

Film og andre materialer til fotograferingen er betalt af Børge Jensens Cirkuslegat.

Hvad er sådan en samling værd i hård valuta? Uha, det tør jeg slet ikke tænke på. Med jeg véd, at skal man købe en ganske almindelig efterkrigsplakat i bogtryk efter et engelsk eller tysk antikvarkatalog, så er prisen over 50 kroner. I min samling findes der i hundredvis af den slags, foruden at der er adskillige store farvestrålende litografisk trykte plakater helt tilbage til 1920'erne fra de store kendte litografiske anstalter ude i Europa. En sådan plakat ville på en tysk eller engelsk auktion nemt kunne indbringe 2000 kroner.

Fornylig købte Børge Jensens cirkuslegat på Det kongelige Bibliotek en ganske ordinær blandet efterkrigssamling af 420 europæiske cirkusplakater for ca. 11.500 kroner (3.000 DM) af en tysk sælger. Det var godt 27 kroner stykket og må incl. kvantumsrabat betegnes som en rimelig pris.

Det er mit håb, at Det kongelige Biblioteks voksende samling af cirkusplakater mv. kan bidrage til yderligere forskning af cirkus og andre folkelige forlystelser i Danmark.

Litteratur

- V.E. CLAUSEN: Det folkelige danske træsnit i etbladstryk 1565-1884. 2. rev. og forøg. udg. Kbh. Foreningen Danmarks Folkeminder. 1985. 239 s. Ill.
- ANDERS ENEVIG: Cirkus i Danmark. Kbh. Dansk Historisk Håndbogsforlag. 1981-82. Bd. 1-3. 48 helsides cirkusplakater i farve foran i bøgerne. Mange sort/hvide i teksten.
- SVEN HIRN: Plakaterne fortæller. i: Almanak nr. 6, 1967. S. 33-39.
- J. MARKSCHIESS-VAN TRIX/BERHARD NOWAK: Artisten- und Zirkusplakate. Leipzig. 1975.
- PETER OLUFSEN: Plakater i Tivoli. i: Plus nr. 21, 1968. Udgivet af Aktieselskabet De forenede Papirfabrikker.
- JACK RENNERT (red.): Cirkusplakater gennem 100 år. Kbh. Lademann. 1975. 112 s. Ill.
- IB VARNILD: Danske cirkusplakater i Nationalmuseet. i: Nationalmuseets Arbejds- mark. 1975. S. 4-20.